

Πρόγραμμα "Πολιτιστικός Τουρισμός στη Μεσσηνία"

Σταύρος Μπένος

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑ

Ένας πολύ σημαντικός πλουτοπαραγωγικός πόρος της Μεσσηνίας, τον οποίο δεν έχουμε ακόμη αναδείξει, δεν τον έχουμε προσέξει ούτε στοιχειωδώς, ίσως και να μην τον έχουμε ανακαλύψει είναι τα μνημεία της, είναι το ιστορικό παρελθόν της.

Στον τομέα αυτό η Μεσσηνία είναι μία από τις πιο προικισμένες, αλλά και πιο υποβαθμισμένες, λιγότερο φροντισμένες περιοχές της χώρας. Την άνοιξη, συνοδευόμενος από τους υπηρεσιακούς παράγοντες του Υπουργείου Πολιτισμού και από τους ερευνητές που έχουν αφιερώσει την ζωή τους στην αποκάλυψη των κρυμμένων θησαυρών της περιοχής μας, είχα την ευκαιρία να μυηθώ σ' αυτό τον πλούτο, να ανακαλύψω πράγματα που ούτε φανταζόμουν ότι υπάρχουν δίπλα μου. Παράλληλα, ως υπουργός Πολιτισμού είχα την τύχη να γυρίσω σχεδόν όλη την Ελλάδα, να επισκεφθώ μουσεία, μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους και να συνειδητοποιήσω ότι η Μεσσηνία είναι όντως μία από τις πιο πλούσιες σε πολιτιστικά στοιχεία περιοχή και μία από τις πιο εγκαταλελειμμένες.

Και τότε συνειδητοποίησα ότι όλα αυτά τα μνημεία, οι αναξιοποίητοι αρχαιολογικοί χώροι, συνδυαζόμενοι με το σπάνιο-φυσικό κάλλος της Μεσσηνίας, είναι μία τεράστια πηγή πλούτου αν την αναπτύξουμε σωστά σεβόμενοι τις ιδιαιτερότητες της, αναδεικνύοντας την ομορφιά τους. Αν εντάξουμε την Μεσσηνία στα προγράμματα πολιτιστικού τουρισμού, τα οποία αναπτύσσουμε αυτή την στιγμή ως Υπουργείο Πολιτισμού, σ' όλη την χώρα απευθυνόμενοι σε επισκέπτες υψηλού πνευματικού και βιοτικού επιπέδου. Θα μου επιτρέψετε να σας ξεναγήσω στην Μεσσηνία του αύριο, στην Μεσσηνία που ονειρεύομαι, στη Μεσσηνία του προγράμματος πολιτιστικού τουρισμού που έχουμε ήδη εκπονήσει στο Υπουργείο Πολιτισμού και έχουμε αρχίσει να εφαρμόζουμε.

Το πρόγραμμα αυτό σχεδιάστηκε με την μορφή πολιτιστικών διαδρομών που ακολουθεί ο καθένας ανάλογα με τα ενδιαφέροντα του, ανάλογα με το τί εποχής ή τί είδους μνημεία θέλει να επισκεφθεί.

Η ΜΕΣΣΗΝΙΑ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΧΙΛΙΕΤΙΑΣ π.Χ.

Η πρώτη πολιτιστική διαδρομή λέγεται <Η Μεσσηνία της 3ης χιλιετίας π.Χ.>. Δύο είναι τα πιο σημαντικά κέντρα εκείνης της πολύ μακρινής εποχής που υπάρχουν στην περιοχή μας, τα Ακοβίτικα, έξω από την Καλαμάτα και η Βοϊδοκοιλιά, κοντά στον Ρωμανό Πυλίας.

ΑΚΟΒΙΤΙΚΑ. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως μια πόλη της εποχής με τεράστια κτίρια που διέθεταν δεύτερο όροφο, κάτι εξαιρετικά προηγμένο για την αρχιτεκτονική της εποχής, που είναι η 3η χιλιετία π.Χ. Στα Ακοβίτικα θα διαμορφώσουμε τον αρχαιολογικό χώρο και θα τον κάνουμε επισκέψιμο: με προσβάσεις, πάρκινγκ, στέγαστρο των κτιρίων, ειδικά φυλλάδια που θα εξηγούν πώς ήταν αυτή η πόλη και πώς ζούσαν οι κάτοικοι της. Παράλληλα οι ανασκαφές θα συνεχισθούν όσο χρειασθούν για να αποκαλυφθούν τα όρια αυτής της μεγάλης πόλης που ήκμασε σε μια εποχή πολύ μακρινή.

ΒΟΪΔΟΚΟΙΛΙΑ. Στην Βοϊδοκοιλιά η έρευνα αποκάλυψε το βιοτεχνικό κέντρο μιας πόλης με το εργαστήριο αγγειοπλαστικής, τον κλίβανο που έψηναν τα κεραμικά, τις αποθήκες λαδιού, την αποθήκη των σιτηρών. Εδώ θα βάλουμε ένα ελαφρό στέγαστρο και από κάτω θα κάνουμε ένα μικρό υπαίθριο μουσείο με αντίγραφα των εργαστηρίων και των αποθηκών όπως ακριβώς ήταν στην αρχαιότητα. Ο αρχαιολογικός χώρος δεν θα είναι ένας γρίφος που οφείλει να αποκρυπτογραφήσει όποιος τον επισκέπτεται, αλλά ένα ανοικτό βιβλίο που πρέπει να το καταλαβαίνει όποιος το βλέπει.

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΩΝ ΘΟΛΩΤΩΝ ΤΑΦΩΝ

Η δεύτερη πολιτιστική διαδρομή έχει τίτλο <Ο δρόμος των θολωτών τάφων>. Κάτι που έμαθα από τους αρχαιολόγους και με εντυπωσίασε πολύ είναι ότι ο θολωτός τάφος, αυτό το ταφικό μνημείο της δεύτερης χιλιετίας π.Χ. που χρησιμοποιούσαν οι Μυκηναίοι πρόγονοι μας για να θάβουν τους νεκρούς τους, είναι ένα πολύπλοκο κτίσμα που γεννήθηκε εδώ στη Μεσσηνία. Ξεπήδησε μέσα από ένα προηγούμενο είδος τάφου, τους τύμβους. Από την Μεσσηνία αυτό το αρχιτεκτονικό επίτευγμα της εποχής, ο θολωτός τάφος εξαπλώθηκε σ' όλη την ηπειρωτική Ελλάδα και γνώρισε την κορύφωση του στις Μυκήνες, με τον θησαυρό του Ατρέα.

Η Μεσσηνία είναι γεμάτη από θολωτούς τάφους: από τον Κάμπο Αβίας μέχρι το Καπλάκι Ακριτοχωρίου, από το Άνω Ψάρι μέχρι το Χαροκοπειό, από την Μάλθη μέχρι την Βοϊδοκοιλιά και την Ανθεια.

Εντάξαμε στο πρόγραμμα <Ο δρόμος των θολωτών> σε πρώτη φάση μια τουριστική διαδρομή από την Μάλθη μέχρι την Βοϊδοκοιλιά και την Ανθεια. Όποιος την κάνει, σχηματίζει μια πλήρη εικόνα για αυτά τα σημαντικά αρχιτεκτονήματα του δεύτερου μισού της δεύτερης χιλιετίας π.Χ.

ΜΑΛΘΗ. Σ' αυτή την μεγάλη ακρόπολη που άκμασε την 2η χιλιετία π.Χ. ξεκινώντας από το 2.000 π.Χ. υπάρχει ο πιο καλοδιατηρημένος θολωτός τάφος της Ελλάδας. Σώζεται όλη η ανωδομή του. Ακόμη και η πέτρα που λέγεται <κλειδί> και σφράγιζε την κορυφή της κυψελοειδούς κατασκευής του. Θα τον αναστηλώσουμε αυτό τον τάφο και θα διαμορφώσουμε τον περιβάλλοντα χώρο του ώστε να μπορεί να τον επισκεφθεί όποιος θέλει.

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ. Είναι ένα υποβλητικό τοπίο πάνω από το ποτάμι, τον Κυπαρισσήντα, κι ένας σπουδαίος αρχαιολογικός χώρος κοντά στην Κυπαρισσία, που αποκαλείται για τον πλούτο των ευρημάτων της και το μέγεθος των κτισμάτων <Μυκήνες της Δυτικής Πελοποννήσου>. Στην Περιστέρια έχουν βρεθεί μέχρι στιγμής τέσσερις θολωτοί τάφοι, η αρχή ενός ανακτόρου και πολλά σπίτια της εποχής. Ανάμεσα στους θολωτούς τάφους υπάρχει ο μεγαλύτερος της Μεσσηνίας, ένας από τους μεγαλύτερους όλης της χώρας. Οι τάφοι της Περιστεριάς έκρυβαν χρυσά κύπελλα και κοσμήματα και σπουδαία αγγεία που εκτίθενται στο Μουσείο της Χώρας Τριφυλίας. Αυτό τον τάφο θα τον αναστηλώσουμε, σύμφωνα με μελέτη που έχουμε ήδη έτοιμη, αλλά η φροντίδα μας θα είναι να λάμψει γενικότερα ο αρχαιολογικός χώρος της Περιστεριάς, που είναι μαζί με το ανάκτορο του Νέστορα στον Εγκλιανό, οι δύο σημαντικότεροι προϊστορικοί αρχαιολογικοί χώροι της Μεσσηνίας. Θα φτιάξουμε πάρκινγκ, αναψυκτήριο και πωλητήριο, αλλά το ωραιότερο είναι ένα μικρό εκπαιδευτικό μουσείο με μακέτες, φωτογραφίες, ενημερωτικό υλικό κ.τ.λ. που θα κατασκευασθεί στο διπλανό χωριό, στις Ράχες. Ο πρόεδρος της Κοινότητας και το Κοινοτικό Συμβούλιο μας έδωσαν την ιδέα. Μας παραχωρούν το παλιό δημοτικό σχολείο και εμείς το διαμορφώνουμε σε ένα μικρό μουσείο, όπου θα μπορεί κανείς να παίρνει όλες τις πληροφορίες που θέλει για την Περιστέρια και τα μνημεία της.

Έτσι, δημιουργούμε στην βόρεια Τριφυλία μια ολοκληρωμένη αρχαιολογική ενότητα, όπου ο επισκέπτης θα σχηματίζει ολοκληρωμένη εικόνα για την Μεσσηνία των Μυκηναϊκών χρόνων για την οποία πρέπει να σας συμπληρώσω τρία στοιχεία:

1. Οι Μυκηναίοι είναι οι πρώτοι αποδεδειγμένα Έλληνες.
2. Η Μεσσηνία των μυκηναϊκών χρόνων είχε περισσότερο πληθυσμό απ' ό,τι έχει σήμερα και
3. Η Μεσσηνία της δεύτερης χιλιετίας π.Χ. ήταν ό,τι είναι σήμερα η Θεσσαλονίκη. Ήταν, δηλαδή η δεύτερη μετά από την Αργολίδα περιοχή της ηπειρωτικής Ελλάδας σε σημασία.

ΕΓΚΛΙΑΝΟΣ. Είναι οι τρεις θολωτοί τάφοι του ανακτόρου του Νέστορα στον Εγκλιανό, κοντά στην Χώρα Τριφυλίας. Κι εδώ θα καθαρισθούν, να διαμορφωθεί ο περιβάλλον χώρος, θα αναστηλωθεί ο ένας εξ αυτών και με εποπτικό υλικό θα γίνει σαφές στον επισκέπτη ότι η επίσκεψη του στο ανάκτορο του Νέστορα δεν είναι

ολοκληρωμένη αν δεν δει τους τάφους όπου ήταν θαμμένοι οι άρχοντες του ανακτόρου.

Αλλά η μεγάλη επέμβαση σ' αυτή την περιοχή θα είναι η αλλαγή του στεγάστρου του ίδιου του ανακτόρου, ένα τεράστιο σε κόστος αλλά απαραίτητο έργο, ο εξοπλισμός του αρχαιολογικού χώρου με τουαλέτες και αναψυκτήριο και η μετατροπή του Μουσείου της Χώρας σε πραγματικό Μουσείο του ανακτόρου του Εγκλιανού. Ζητήσαμε ήδη από την Εφορεία Αρχαιοτήτων να μας στείλει το κτιριολογικό πρόγραμμα για την επέκταση του Μουσείου της Χώρας. Ονειρευόμαστε ένα συγκλονιστικό Μουσείο, ένα πραγματικό μουσείο του μυκηναϊκού πολιτισμού στη Δυτική Πελοπόννησο, όπου θα υπάρχουν οι περίφημες τοιχογραφίες του ανακτόρου, ολόκληρη αίθουσα για τις πινακίδες της γραμμικής γραφής β' που βρέθηκαν στον Εγκλιανό και επιβεβαίωσαν ότι η μυκηναϊκή γραφή είναι ελληνική, εκπαιδευτικά προγράμματα για την γέννηση της γραφής, ειδική αίθουσα για το ζωολογικό υλικό (έχουν βρεθεί κόκαλα λιονταριού και σπάνιας πανίδας) κ.τ.λ.

ΟΣΜΑΝΑΓΑΣ. Σειρά έχει ο παλαιότερος θολωτός τάφος της ηπειρωτικής Ελλάδας, στον Οσμάναγα Κορυφασίου, που χρονολογείται στα τέλη του 17ου αιώνα π.Χ.. Ένα τάφο που η κατάσταση της διατήρησης του είναι αντιστρόφως ανάλογη με τη σημασία του.

Η ανάδειξη του πρέπει να ξεκινήσει σχεδόν από το μηδέν. Απαλλοτρίωση, ανασκαφή, αναστήλωση, μελέτη πρόσβασης και χώρου στάθμευσης, σηματοδότηση, γενικότερη ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου είναι οι απαραίτητες ενέργειες και ήδη έχουν δοθεί εντολές στην αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού να τις ξεκινήσει γιατί αυτό το μνημείο το αξίζει.

ΒΟΪΔΟΚΟΙΛΙΑ. Σ' ένα τοπίο εξαιρετικού φυσικού κάλλους, πλάι στον υδροβιότοπο του Διβαρίου Γιάλοβας, που θα φροντίσουμε να προστατευθεί από το ΥΠΕΧΩΔΕ, βρίσκεται η Βοϊδοκοιλιά, που προαναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα. Μέσα σ' αυτό τον οικισμό υπάρχει ένας θολωτός τάφος, που ο Μαρινάτος, ακολουθώντας τα λεγόμενα του μεγάλου περιηγητή Πausανία, αποδίδει στον γιό του Νέστορα, τον Θρασυμήδη. Ο θολωτός αυτός τάφος ξεπηδά μέσα από ένα προγενέστερο τύμβο και αποδεικνύει γλαφυρά και εύγλωττα αυτό που υποστηρίζει ο καθηγητής κ. Κορρές, ότι ο θολωτός τάφος γεννήθηκε στην Μεσσηνία ξεπηδώντας μέσα από τους τύμβους. Ο θολωτός τάφος αυτός θα ενταχθεί μέσα στο υπαίθριο μουσείο που θα φτιάξουμε στην Βοϊδοκοιλιά τοποθετώντας πίσω τις ταφές που βρέθηκαν μέσα σ' αυτό, αλλά βάζοντας στη θέση των ευρημάτων αντίγραφα. Έτσι, ο επισκέπτης θα μπορεί να δει πώς οι Μυκηναίοι προγονοί μας αποχαιρετούσαν τους αγαπημένους τους.

ΑΝΘΕΙΑ. Ο δρόμος των θολωτών τάφων, σ' αυτή την πρώτη φάση, κλείνει με τον θολωτό τάφο της Άνθειας, ένα επιβλητικό τάφο που σώζεται σε εξαιρετική κατάσταση και έδωσε εντυπωσιακά ευρήματα. Ανήκει στη μυκηναϊκή πόλη που βρισκόταν στη θέση της Θουρίας και η οποία πρέπει να είναι πολύ σημαντική όπως δείχνει η κατασκευή του τάφου αλλά και το πλήθος των θαλαμωτών τάφων που ανασκάπτονται στην περιοχή. Ο ίδιος ο τάφος χρειάζεται αναστήλωση ενώ ετοιμάζουμε τη μελέτη πρόσβασης και στάθμευσης για τους επισκέπτες.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Όπου κι αν πήγα στην Ελλάδα, περιοδεύοντας ως υπουργός, διαπίστωνα, με υπερηφάνεια, δεν σας το κρύβω, ότι έχουμε στη Μεσσηνία, ένα υπέροχο αρχαιολογικό χώρο, που δεν έχει να ζηλέψει τίποτε από τους φημισμένους όμοιους του.

Είναι η αρχαία Μεσσήνη, μία από τις μεγαλοπόλεις της Ελλάδας στα ελληνιστικά και στα ρωμαϊκά χρόνια, η πρωτεύουσα της ελεύθερης αρχαίας Μεσσηνίας επί επτά αιώνες. Πουθενά αλλού δεν βρήκα να σώζονται τα αρχαία κτίρια σε τόσο μεγάλο ύψος και σε τόσο καλή κατάσταση. Πουθενά αλλού δεν βρήκα να σώζεται η αρχαία πόλη σε τόσο μεγάλη έκταση. Και πουθενά δεν ένοιωσα την συγκίνηση που μου υπέβαλε το ιστορικό περιβάλλον, αυτό το μετέωρο βήμα της ιστορίας που πάγωσε και αποτυπώθηκε μέσα στο χρόνο.

Όλος αυτός ο τεράστιος αρχαιολογικός χώρος με τους ναούς, τα σπίτια, τα τείχη, τα δημόσια κτίρια, είναι ένας θησαυρός που δεν έχουμε ακόμη εκτιμήσει όσο του πρέπει. Αποφάσισα ότι αξίζει στην αρχαία Μεσσήνη η καλύτερη δυνατή μεταχείριση: η διαμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου σε αρχαιολογικό πάρκο με εκτεταμένες αναστηλώσεις και αναδείξεις των μνημείων, με καθαρισμό των αρχαίων τειχών, με πληροφοριακό υλικό, με ρυθμίσεις που θα παρασύρουν το Μαυρομάτι και την Αρσινόη σε μία ελεγχόμενη κατακόρυφη τουριστική εξέλιξη, με ένα νέο υπερσύγχρονο μουσείο, με πωλητήρια αντιγράφων, αναψυκτήριο, και λοιπούς κοινωφελείς χώρους. Και με ένα ερευνητικό κέντρο, που θα φιλοξενεί τους επιστήμονες απ' όλο τον κόσμο που θέλουν να μελετήσουν την αρχαία πόλη, στο αναστηλωμένο Ανδρομονάστηρο.

ΥΠΟΒΡΥΧΙΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. ΠΥΛΟΣ. Στο Νιόκαστρο της Πύλου, που αναστηλώνεται εδώ και χρόνια, θα φιλοξενηθεί το Κέντρο Υποβρύχιας Αρχαιολογίας της χώρας μας. Είναι ένα σημαντικό έργο, αν σκεφθεί κανείς ότι είναι το μοναδικό τέτοιο κέντρο της χώρας.

Κατά την πρόσφατη αρχαιολογική περιοδεία μας επισκεφθήκαμε μερικά όμορφα βιομηχανικά κτίρια που υπάρχουν στην Γιάλοβα της Πύλου. Ένα από αυτά παρουσιάζει εξαιρετικό αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον και κατά την άποψη των αρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού προσφέρεται για Μουσείο. Σκεφθήκαμε, λοιπόν, να το ζητήσουμε από την Τράπεζα, που είναι ο ιδιοκτήτης του, και να το μετατρέψουμε σε Μουσείο Εναλίων Αρχαιοτήτων, που παράλληλα, μαζί με το Νιόκαστρο, θα μπορεί λόγω χώρων να παίξει και

τον ρόλο ενός πολιτιστικού πνεύμονα της περιοχής, ικανού να φιλοξενήσει μία έκθεση, μία συναυλία, μία διάλεξη, ένα συνέδριο. Ήδη κινηθήκαμε σ' αυτή την κατεύθυνση και περιμένουμε την απάντηση της Τράπεζας, ενώ οι Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού φτιάχνουν τον φάκελο κήρυξης των βιομηχανικών κτιρίων της Γιάλοβας ως διατηρητέα, γιατί είναι εντυπωσιακά δείγματα της βιομηχανικής αρχαιολογίας.

2. ΜΕΘΩΝΗ. Η Μεσσηνία με τις υπέροχες θάλασσες διαθέτει και υπέροχα αρχαία ναυάγια. Δύο από αυτά βρίσκονται στην Μεθώνη και είναι τα ναυάγια των κίωνων και των σαρκοφάγων, επισκέψιμα για τους απλούς δύτες με την άδεια της αρχαιολογικής υπηρεσίας. Σκεφθήκαμε ότι μπορούμε να οργανώσουμε εμείς την δυνατότητα επίσκεψης τους διαμορφώνοντας στην θαλάσσια περιοχή ένα υποβρύχιο αρχαιολογικό πάρκο με καταδυόμενους φύλακες, και με εξυπηρετήσεις που θα στεγασθούν μέσα στο Κάστρο της Μεθώνης. Πρέπει να ξέρετε ότι σ' όλη την χώρα υπάρχει μόνο ένα ακόμη αρχαιολογικό πάρκο, στην Αλόνησο.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΤΟΠΟΙ-ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ

Με αφορμή τη βυζαντινή μουσική δώσαμε αυτό τον τίτλο στην διαδρομή των βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων της Μεσσηνίας.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΤΟΠΟΙ

- 1. ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ ΠΟΛΙΧΝΗΣ.** Τρίκλιτος ναός, εγγεγραμμένος σταυροειδής του 10ου αιώνα με τοιχογραφίες του 18ου αιώνα. Θα εκπονηθεί μελέτη αποκατάστασης.
- 2. ΑΝΑΛΗΨΗ ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ.** Είναι ένα πάρα πολύ σπουδαίο μνημείο. Οι αρχαιολόγοι λένε ότι μάλλον είναι το πρώτο σταυρεπίστεγο μνημείο του ελλαδικού χώρου. Σώζονται επάλληλα στρώματα βυζαντινών τοιχογραφιών που χρονολογούνται από τον 13ο μέχρι τον 15ο αιώνα. Αυτή την στιγμή εκπονείται μελέτη αποκατάστασης του.
- 3. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΣΤΟΥΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ.** <Αγία Σωτήρα στον Μοριά και Αγία Σοφία στην Πόλη> έλεγαν οι παλιοί για να δείξουν πόσο σημαντικός και πόσο όμορφος είναι αυτός ο ναός του 11ου ή του Που αιώνα. Είναι ένα από τα ελάχιστα κτίσματα οκταγωνικού τύπου του ελλαδικού χώρου, έδρα μιας από τις σημαντικότερες μητροπόλεις της βυζαντινής Πελοποννήσου. Ήδη έχει προγραμματισθεί από την Διεύθυνση Βυζαντινών και

Μεταβυζαντινών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού η δημοπράτηση της στερέωσης του κωδωνοστασίου και της διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου, ενώ η ίδια Διεύθυνση κάνει τη μελέτη του καθολικού και του επισκοπείου.

4. **ΑΓΙΟΣ ΟΝΟΥΦΡΙΟΣ ΜΕΘΩΝΗΣ.** Τους λένε οι κατακόμβες του Αγίου Ονούφριου. Είναι ένα λαξευτό παλαιοχριστιανικό κοιμητήριο με έξι θαλάμους, 28 τάφους και 134 αρκοσόλια. Μνημείο παράλληλο και με μνήμες από τις παλαιοχριστιανικές κατακόμβες της Σικελίας. Είναι ένα από τα ελάχιστα παλαιοχριστιανικά μνημεία της Μεσσηνίας. Θα γίνει μελέτη της πρόσβασης στον αρχαιολογικό χώρο.
5. **ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΕΘΩΝΗΣ.** Είναι από τα σημαντικότερα βυζαντινά μνημεία της δυτικής ακτής της Πελοποννήσου. Τρίκλιτος σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο που χρονολογείται στον 10-11^ο αιώνα. Θα εκπονηθεί μελέτη αποκατάστασης.
6. **ΣΑΜΑΡΙΝΑ.** Ένα εξαιρετο μνημείο βυζαντινής αρχιτεκτονικής, το μόνο μεσσηνιακό μνημείο με τοιχογραφίες που αποδίδονται σε Κωνσταντινουπολίτικο εργαστήριο. Εξαιρετικό δείγμα της κλασικής μνημειακής ζωγραφικής του 12ου αιώνα που προαναγγέλλει τις εξελίξεις του Που αιώνα και τις τάσεις που θα επικρατήσουν. Χρειάζεται ένας μικρός καθαρισμός και μικρή φροντίδα για την συντήρηση των τοιχογραφιών και είναι ένα διαμάντι ανάμεσα στα βυζαντινά μνημεία της Μεσσηνίας.
7. **ΑΝΔΡΟΜΟΝΑΣΤΗΡΟ.** Το οχυρό μοναστήρι που η παράδοση θέλει να το ιδρύει ο Ανδρόνικος Παλαιολόγος. Σε κανένα άλλο μοναστηριακό συγκρότημα της Μεσσηνίας δεν είναι τόσο έντονα αποτυπωμένη η εσωστρέφεια που χαρακτηρίζει τη μοναστική ζωή. Υπάρχουν σπαράγματα τοιχογραφιών στο καθολικό, που δίνουν μια ιδέα από την λαμπρότητα που είχε ο αρχικός του ζωγραφικός διάκοσμος. Έχει γίνει μια προμελέτη και τώρα η ομάδα του καθηγητή κ. Πέτρου Θέμελη θα κάνει τη μελέτη αποκατάστασης και μετά από συμφωνία με την Μητρόπολη της Ιεράς Μητρόπολης Μεσσηνίας θα του ξαναδώσουμε ζωή με την δημιουργία ενός πολυπολιτισμικού Οργανισμού, που αναφέρεται λεπτομερώς πιο κάτω.
8. **ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΙΟΥ ΙΘΩΜΗΣ** Είναι ένας χαρακτηριστικός βυζαντινός ναός (11ος αιώνας) με αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση. Γίνεται η μελέτη αποκατάστασης του.
9. **ΑΓΙΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ.** Το μνημείο αυτό είναι ήδη επισκευασμένο από το ΥΠΠΟ. Αλλά επειδή είναι αντιπροσωπευτικό δείγμα βυζαντινού ναού σε σχήμα ελεύθερου σταυρού και επειδή είναι ένα μνημείο σύμβολο της Ελληνικής Επανάστασης είναι από τα πρώτα που εντάσσονται σε μία πολιτιστική διαδρομή για την βυζαντινή Μεσσηνία.
10. **ΑΓΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ.** Διώροφος ναός με εξαιρετικής τέχνης κεραμικές πλάκες εντοιχισμένες στις όψεις του, του οποίου η πρώτη φάση χρονολογείται από τον 10ο μέχρι τον 15ο αιώνα. Το μνημείο έχει επισκευασθεί από το ΥΠΠΟ.
11. **ΑΓΙΑ ΚΥΡΙΑΚΗ ΣΤΑ ΣΩΤΗΡΙΑΝΙΚΑ.** Μικρό μονόχωρο κτίσμα με εξαιρετικής ποιότητας τοιχογραφίες του Που αιώνα. Διασώζει μία σειρά από τα καλύτερα πορτραίτα στρατιωτικών αγίων από την περιοχή της Μάνης.
12. **ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΤΑ ΚΑΛΛΙΑΝΕΪΚΑ.** Μικροσκοπικός σταυρεπίστεγος ναός φτιαγμένος από ταπεινά υλικά, αλλά με υψηλά πρότυπα του Που αιώνα. Έχει επισκευασθεί.
13. **ΑΪ ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΣΤΑΝΙΑ.** Είναι ένα μικρό σταυρεπίστεγο εκκλησάκι του Που αιώνα με λαμπρές τοιχογραφίες. Το μνημείο επισκευάστηκε από το ΥΠΠΟ.
14. **ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ.** Μοναδικό σύνολο που διασώζει όλο τον αρχικό του γλυπτό, ζωγραφικό διάκοσμο, το αρχικό δάπεδο κ.τ.λ. Η πρώτη του φάση χρονολογείται στον 13ο αιώνα και η δεύτερη στον 18ο αιώνα. Εκπονείται η ιδιαίτερα απαιτητική μελέτη αποκατάστασης του μνημείου.

- 15.**ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ ΠΡΟΑΣΤΙΟΥ**. Είναι ένας μικρός ιδιότυπος ναός του Που αιώνα, με κατάκοσμες όψεις, όπου έχει χρησιμοποιηθεί με αφθονία και επιδεξιότητα το ντόπιο οικοδομικό υλικό. Εκπονείται μελέτη άμεσης επέμβασης.
- 16.**ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΑ ΣΤΗ ΜΗΛΙΑ**. Ένα ιδιότυπο σύνολο με βυζαντινές όψεις, μεταβυζαντινές επεμβάσεις και νεοκλασικές προσθήκες για το οποίο εκπονείται τώρα μελέτη αποκατάστασης όψεων.
- 17.**ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΟ ΝΟΜΙΤΣΙ**. Από τους κομψότερους βυζαντινούς ναούς της Πελοποννήσου. Έχει ιδανικές αναλογίες. Μοναδικά γλυπτά επιθήματα με σκηνές από το ζωικό βασίλειο. Έχει το πρώτο τέμπλο με πεταλόμορφο τόξο στην περιοχή της Μάνης. Χρονολογείται στον 11ο αιώνα και οι τοιχογραφίες στον 15ο αιώνα. Εκπονείται μελέτη αποκατάστασης του.

ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ

1. **ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ ΜΕΛΙΓΑΛΑ.** Πρόκειται για μεγάλης κλίμακας οικοδόμημα του πρώιμου 19ου αιώνα, ενδεικτικό της ευμάρειας της περιοχής, για το οποίο εκπονείται μελέτη αποκατάστασης.
2. **ΜΟΝΗ ΒΟΥΛΚΑΝΟΥ.** Σημαντικό μοναστηριακό συγκρότημα με λαμπρές μεταβυζαντινές τοιχογραφίες των Μόσχων του τέλους του 16ου, αρχών του Που αιώνα. Γίνεται η επισκευή της στέγης του καθολικού και του φωτανάματος, ενώ δόθηκαν οδηγίες στις Εφορείες να επιτρέψουν την διάνοιξη του δρόμου μέχρι το μοναστήρι χωρίς την χρήση μηχανικών μέσων.
3. **ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ ΑΣΠΡΟΧΩΜΑΤΟΣ.** Είναι ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα νεοκλασικίζουσας εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής του 19ου αιώνα. Η Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων του ΥΠΠΟ δημοπρατεί την εγκεκριμένη μελέτη του.
4. **ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ ΣΤΟ ΣΑΝΑΤΟΡΙΟ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ.** Είναι το καθολικό μιας διαλυμένης μονής, που αποτέλεσε άλλοτε σημαντικό μοναστηριακό κέντρο, το οποίο ανέδειξε ισχυρές προσωπικότητες. Είναι κατάγραφο με αξιόλογες μεταβυζαντινές τοιχογραφίες του 18ου αιώνα. Εκπονείται μελέτη αποκατάστασης από το ΥΠΠΟ.
5. **ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ.** Είναι η πρώτη μητρόπολη της Καλαμάτας με έντονες μνήμες της δεύτερης ενετοκρατίας. Του 17ου αιώνα. Είναι υπό περάτωση εργασίες αποκατάστασης.
6. **ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΠΗΛΑΙΩΔΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ.** Ασκητήριο των μεταβυζαντινών χρόνων, μοναδικό στην πόλη της Καλαμάτας, του 17ου αιώνα. Είναι υπό έγκριση μελέτη αποκατάστασης.
7. **ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ ΛΑΔΑ.** Ο ναός των αρχών του Που αιώνα έχει αποτυπωμένη πάνω του την ακμή των ύστερων μεταβυζαντινών χρόνων της περιοχής της Αλαγονίας. Έχει εκπονηθεί μελέτη αποκατάστασης της στέγης και είναι υπό έγκριση.
8. **ΜΟΝΗ ΜΕΛΕ.** Καθολικό μονής του Που αιώνα με αξιόλογες τοιχογραφίες, όπου ανιχνεύονται οι απαρχές της ελληνικής λαϊκής ζωγραφικής. Εναρξη μελέτης αποκατάστασης.
9. **ΤΕΙΧΟΣ ΒΕΡΓΑΣ.** Μνημείο σύμβολο των αγώνων κατά των Τούρκων, το τείχος της Βέργας είναι ένα χαμηλό οχυρό τείχος που οριοθετεί την περιοχή της Μάνης του 18ου αιώνα. Αυτή την στιγμή εκπονείται μελέτη αποκατάστασης από το ΥΠΠΟ.
10. **ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΕΓΑΛΗΣ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑΣ.** Είναι μία αλειτούργητη εκκλησία του τέλους του Που αιώνα που χρησιμοποιήθηκε ως κρυφό σχολείο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Εκπονείται μελέτη αποκατάστασης.
11. **ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΜΟΥΡΤΖΙΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ.**
Χρονολογείται στον 18ο αιώνα, έχει ενταχθεί στα ΠΕΠ ΕΤΠΑ, στο υποπρόγραμμα Αγροτουρισμός και η πρώτη φάση ανάδειξης του προβλέπει καθαρισμούς, σωστικές εργασίες και στερεώσεις.
12. **ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ ΠΡΟΑΣΤΙΟΥ.** Ένα από τα τυπικά μεταβυζαντινά εκκλησάκια του 18ου αιώνα μέσα στο πλήθος των μνημείων του χωριού.
Έχει εκπονηθεί και έχει εγκριθεί η μελέτη αποκατάστασης, αρχίζουν οι εργασίες.
13. **ΓΙΑΤΡΙΣΣΑ ΠΛΑΤΣΑΣ.** Μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός του 18ου αιώνα με λαϊκές μεταβυζαντινές τοιχογραφίες μέσα στον υποβλητικό χώρο ενός λατομείου. Έχει εκπονηθεί και εγκριθεί μελέτη αποκατάστασης, αρχίζουν οι εργασίες.
14. **ΚΟΙΜΗΣΗ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΜΗΛΕΑΣ.** Μονόχωρος ναός του 18ου αιώνα που αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα του αρχιτεκτονικού ρυθμού που επικρατούσε στη μεσσηνιακή Μάνη. Έχει εκπονηθεί και έχει εγκριθεί μελέτη αποκατάστασης. Αρχίζουν οι εργασίες.

ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ ΤΩΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΩΝ ΑΚΡΩΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΛΟΦΩΝ

Η φιλοσοφία μας για την πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου στηρίζεται στην πολιτιστική αποκέντρωση. Αυτή την φιλοσοφία την ντύσαμε νομοθετικά και την εφαρμόσαμε στην πράξη βάζοντας στο παιχνίδι του Πολιτισμού κατ' αρχήν τις ντόπιες κοινωνίες και τις αρχές τους. Τα Κάστρα ήταν ένα από τα πρώτα πεδία ανάπτυξης αυτής της σχέσης. Ο σύγχρονος πολιτισμός ήταν το δεύτερο. Αλλά ας μιλήσουμε για τα κάστρα.

Η Μεσσηνία διαθέτει μερικά από τα ωραιότερα και πιο καλοδιατηρημένα κάστρα του Μωριά, που μιλούν για ένα όχι και τόσο γνωστό κομμάτι της ιστορίας μας.

1. ΚΟΡΩΝΗ. Το Κάστρο της Κορώνης δεν είναι απλώς από τα πιο υποβλητικά, από τα πιο επιβλητικά και από τα πιο καλοκατασκευασμένα. Είναι το κομψότερο δείγμα βενετσιάνικης φρουριακής αρχιτεκτονικής στον ελλαδικό χώρο. Έχει και μια ιδιαιτερότητα. Είναι από τα ελάχιστα κάστρα που σώζουν το εσωτερικό τους οικίες, οι οποίες κατοικούνται ακόμη και τώρα. Έχει ζωή αυτό το Κάστρο και φαίνεται.

Υπογράψαμε προγραμματική σύμβαση με την κοινότητα Κορώνης και αρχίζει μελέτη στερέωσης και μελέτη ανάδειξης από τις υπηρεσίες του Υπουργείου. Πρέπει εδώ να σημειώσω ότι με την δυναμική που αποκτά η Τοπική Αυτοδιοίκηση από τις νομοθετικές ρυθμίσεις που πήρε το Υπουργείο μας, τα χρήματα αυτά θα εξασφαλισθούν εύκολα από επενδυτικούς πόρους του ίδιου του Κράτους, και απο χορηγίες. Ο πρώτος χορηγός του Κάστρου της Κορώνης είναι ο πρώην υπουργός κ. Δημήτρης Κουλουριάνος. Και εύχομαι να βρει μιμητές...

2. ΜΕΘΩΝΗ. Η Μεθώνη ήταν στα μεσαιωνικά χρόνια ένα απ' α σημαντικότερα εμπορικά και ναυτικά κέντρα της μεσογείου. Και το Κάστρο της, ένα από τα ωραιότερα και πιο καλοφτιαγμένα της Ελλάδας, αυτή την δύναμη και τον πλούτο απηχεί. Λόγω της σημασίας του έχουν αρχίσει μελέτες και εργασίες από τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων του ΥΠΠΟ, το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Το Κάστρο της Μεθώνης είναι ένας από τους σταθμούς του προγράμματος <Αιγαίου Περίπλους> που έχει ξεκινήσει το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων. Αναστηλώνοντας, αναδεικνύοντας και επαναχρησιμοποιώντας για πολιτιστικούς σκοπούς τα σημαντικά κάστρα της Ελλάδας αγκαλιάζουμε με ένα τόξο όλο το Αιγαίο και όλο το Ιόνιο ξεκινώντας από την Σαμοθράκη και φθάνοντας μέχρι την Κέρκυρα και θωρακίζουμε πολιτιστικά την χώρα μας.

3. ΚΑΛΑΜΑΤΑ. Το Κάστρο της Καλαμάτας, το Κάστρο της πριγκίπισσας Ιζαμπώς, κέντρο και σημείο εκκίνησης των Βιλαρδουίνων, έχει στα τείχη του αποτυπωμένη όλη την ιστορία της πόλης και των κατακτητών της. Δεν είναι πια απλά και μόνο ένα μνημείο αλλά και ένας αρχαιολογικός χώρος ενταγμένος στην ζωή των Καλαματιανών. Ωστόσο, χρειάζεται γερές επεμβάσεις, ανασκαφικές για να γνωρίσουμε ακριβώς την ιστορία του και αναστηλωτικές για να σώσουμε τα τείχη του που κινδυνεύουν. Το κλιμάκιο της Καλαμάτας έχει ξεκινήσει ήδη ανασκαφές στον χώρο και μελέτη αναστήλωσης ορισμένων ευαίσθητων σημείων αλλά μελέτες γενικότερης αποκατάστασης του.

4. ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑ. Με προγραμματική σύμβαση μεταξύ Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων του ΥΠΠΟ και Αυτοδιοίκησης που θα υπογραφεί αμέσως μετά από τις εκλογές θα γίνει η ανάδειξη του Κάστρου της Κυπαρισσίας, που βρίσκεται στην καρδιά της διατηρητέας άνω πόλης της.

5. ΑΝΔΡΟΥΣΑ. Στο Κάστρο αυτό λένε πως το έχτισε ο Γουλιέλμος Βιλαρδουίνος ο Καλαμάτας και ήταν ένα από τα σημαντικότερα της Πελοποννήσου κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους. Στον 14ο και 15ο αιώνα ήταν το πραγματικό κέντρο του πριγκιπάτου. Η παρέμβαση του ΥΠΠΟ ξεκινάει από το μηδέν: από τις απαλλοτριώσεις. Γιατί αυτό το σημαντικό μνημείο δεν ανήκει ακόμη εξ ολοκλήρου στο Κράτος. Εν τω μεταξύ έχει συσταθεί μία επιτροπή και με βάση τις εισηγήσεις της θα προγραμματισθούν οι επόμενες ενέργειες.

ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΜΑΣ

Μια ολόκληρη περιουσία μας είναι η ιστορική και λαϊκή μας παράδοση και κληρονομιά, που πρέπει να το παραδεχθούμε, δεν την έχουμε φροντίσει όσο της αξίζει. Την έχουμε αφήσει στον πατριωτισμό ορισμένων ατόμων που συλλέγουν αντικείμενα, στοιχεία και πληροφορίες. Σε συνεργασία με την Νομαρχία Μεσσηνίας έχουμε ετοιμάσει μια προγραμματική σύμβαση ΥΠΠΟ και Νομαρχίας δεκαετούς διάρκειας, που στοχεύει στην προστασία και προβολή της ιστορικής και λαογραφικής κληρονομιάς του νομού. Δημιουργούμε ένα Γραφείο Ιστορικής και Λαογραφικής Κληρονομιάς στην Νομαρχία, που θα καταγράψει όλους τους φορείς τους δραστηριοποιημένους σ' αυτό τον τομέα σ' ολόκληρο τον νομό, θα καταγράψει τα παραδοσιακά επαγγέλματα, τα ήθη και τα έθιμα, τα λαϊκά δρώμενα και τις λαογραφικές εκδηλώσεις σε συνεργασία με την Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού του ΥΠΠΟ, θα εντοπίσει τις υπάρχουσες λαογραφικές συλλογές, τα ιστορικά ή φωτογραφικά αρχεία, και θα συντονίσει όλη την δράση πάνω σ' αυτό τον τομέα. Παράλληλα, θα καταγράψει όλα τα νεώτερα μνημεία του νομού και σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ θα προτείνει νέες χρήσεις. Τέλος, θα κάνει εκπαιδευτικά προγράμματα γιατί αυτό τον πλούτο, αυτή την κληρονομιά πρέπει να την μάθουν οι νεώτεροι, πρέπει να την περάσουμε στις επόμενες γενιές.

Η ΜΕΣΣΗΝΙΑ ΤΟΥ ΧΘΕΣ

Η Μεσσηνία γέννησε σπουδαίους ανθρώπους, προσωπικότητες που σημάδεψαν την νεώτερη ελληνική ιστορία και την σύγχρονη. Με μία πρώτη κίνηση το Υπουργείο Πολιτισμού επιλέγει τέσσερις από αυτούς, κηρύσσει τα σπίτια τους, τα αναστηλώνει και στεγάζει σ' αυτά μικρές συλλογές που θυμίζουν το πέρασμα τους από αυτή την γη. Τα κτίρια αυτά είναι:

1. Η οικία Κουμουνδούρου ή Πύργος της Γαρμπελιάς στον Κάμπο Αβίας. Σ' αυτόν γεννήθηκε ο αείμνηστος Αλέξανδρος Κουμουνδούρος, πρωθυπουργός της Ελλάδας.
2. Το πατρικό της Κάλλας στην Κοινότητα Νεοχωρίου Ιθώμης. Η μεγαλύτερη λυρική τραγουδίστρια του αιώνα μας, μία από τους κορυφαίους Έλληνες, που δόξασαν την Ελλάδα σ' όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου, δεν έζησε σ' αυτό το σπίτι. Αλλά έζησαν εκεί οι γονείς της. Και εμείς οφείλουμε να αναδείξουμε τις ρίζες της.
3. Η οικία Τσικλητήρα στην Πύλο. Είναι ένα υπέροχο νεοκλασικό στο λιμάνι της Πύλου που ανήκε στον μεγάλο Μεσσήνιο αθλητή. Σήμερα ερειπώνεται. Ήδη μίλησα με τον διοικητή της Εθνικής Τράπεζας, στην οποία ανήκει το κτίριο και μείναμε στο να κάνουμε μία κοινή παρέμβαση σ' αυτό για να το σώσουμε από την καταστροφή και να αναδείξουμε την μνήμη του Ολυμπιονίκη μας. Και έχει παρουσιασθεί και ο πρώτος χορηγός για την ανακαίνιση, ανάδειξη και επανάχρησή του.
4. Το κτίριο της Εθνικής Τράπεζας στην Κυλαρισσία. Είναι ένα από τα ωραιότερα νεοκλασικά κτίρια της Τριφυλίας. Βρισκόμαστε σε συνεννόηση με την διοίκηση της Εθνικής Τράπεζας για μια κοινή παρέμβαση σ' αυτό το κτίριο που πρέπει να γίνει Πολιτιστικό Κέντρο της Τριφυλίας και Κέντρο Διαχρονικού Πολιτισμού για την Τριφυλία.
5. Οικία Παπαφλέσσα. Ζήτησα από τις υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού να διερευνήσουν το θέμα της κήρυξης του κτιρίου, που φέρεται ως οικία Παπαφλέσσα στην Πολιανή.
6. Το πατρικό του Γεννηματά. Έχω ζητήσει να κηρυχθεί το πατρικό ενός από τους μεγαλύτερους πολιτικούς της σύγχρονης Ελλάδας, του Γιώργου Γεννηματά.
7. Το κτίριο Κορφιωτάκη (Αρναούτογλου) στην Καλαμάτα. Είναι το μοναδικό επώνυμο κτίριο των χρόνων της Τουρκοκρατίας στην Καλαμάτα και είναι συνδεδεμένο με ιστορικές στιγμές της πόλης, αφού εκεί έγινε η παράδοση της από τους Τούρκους

στους Έλληνες. Το ΥΠΠΟ χρηματοδοτεί τον Δήμο Καλαμάτας για την μελέτη και την αποκατάσταση του κτίσματος.

ΤΑ ΘΗΣΑΥΡΟΦΥΛΑΚΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΜΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Αυτό είναι τα μουσεία μας. Θησαυροφυλάκια μνήμης, θησαυροφυλάκια αντικειμένων που έρχονται από το παρελθόν, που τα έφτιαξαν και τα άγγιξαν οι προγονοί μας. Το δίκτυο των Μουσείων του νομού μας χρειάζεται καλύτερη οργάνωση, απαιτεί διορθωτικές κινήσεις.

1. ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ. Εγκαινιάσαμε πέρυσι το ισόγειο του Μουσείου που έμενε κλειστό από τους σεισμούς. Ολοκληρώνεται η επανέκθεση του πρώτου και του δεύτερου ορόφου του Μουσείου της Καλαμάτας κυρίως με προϊστορικό υλικό. Αλλά εκείνο που του δίνει άλλες διαστάσεις, που κάνει το μουσείο της Καλαμάτας ένα πραγματικά διαχρονικό Μουσείο της Μεσοσηνίας, είναι η επέκταση του στην Δημοτική Αγορά της πόλης, στο υπέροχο νεοκλασικό οικοδόμημα. Με την διαρρύθμιση και τους χώρους που αποκτά το Μουσείο της Καλαμάτας ανταποκρίνεται όχι μόνο στις επιστημονικές απαιτήσεις ενός ολοκληρωμένου Μουσείου (εργαστήρια, αποθήκες) αλλά και στον κοινωνικό ρόλο που πρέπει να παίζει μέσα στην πόλη καθώς μία αίθουσα του διαμορφώνεται σε χώρο πολλαπλών πολιτιστικών εκδηλώσεων.

2. ΜΟΥΣΕΙΟ ΧΩΡΑΣ. Το Μουσείο αυτό φιλοξενεί μία από τις σπουδαιότερες μυκηναϊκές συλλογές της Ελλάδας. Με βασικό προσανατολισμό το ανάκτορο του Εγκλιανού, το Μουσείο αυτό θα επεκταθεί όσο χρειασθεί για να φιλοξενήσει τις περίφημες τοιχογραφίες του ανακτόρου του Νέστορα, τις πινακίδες της γραμμικής γραφής β, της πρώτης ελληνικής γραφής, τις πλούσιες συλλογές των αγγείων του ανακτόρου, εκπαιδευτικά προγράμματα που θα αποτυπώνουν τη ζωή ενός μυκηναϊκού ανακτόρου, την οργάνωση του βασιλείου του Νέστορα, την οικονομική, κοινωνική και θρησκευτική ζωή στα μυκηναϊκά χρόνια κ.τ.λ.

Έχουμε ήδη ζητήσει από την Εφορεία Ολυμπίας να μας πει τί χώρους χρειάζεται για να γίνει η μελέτη από την Διεύθυνση Μελετών Μουσείων του ΥΠΠΟ.

3. ΜΟΥΣΕΙΟ ΠΥΛΟΥ. Είναι έτοιμη η προμελέτη για μικρή επέκταση του και τον εξοπλισμό του με τους απαραίτητους για τη λειτουργία του χώρους. Το Μουσείο της Πύλου είναι το μοναδικό Μουσείο της επαρχίας Πυλίας, μιας περιοχής με έντονη και πλούσια ζωή και κατά την τρίτη χιλιετία π.Χ. και κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους. Έχουμε ζητήσει να γίνει επανέκθεσή του, να βγούνε από τις αποθήκες του οι θησαυροί που μιλούν για το ιστορικό παρελθόν της περιοχής.

4. ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΙΟΥ. Το υπάρχον Μουσείο στο Μαυρομμάτι θα ανοίξει για το κοινό την ερχόμενη άνοιξη, μόλις ο καθηγητής κ. Θέμελης ολοκληρώσει την επανέκθεσή των ευρημάτων της ανασκαφής της αρχαίας Μεσσήνης που θα είναι συμπληρωμένη ακόμη και με τα δύο πανέμορφα αγάλματα που βρήκε φέτος. Αλλά η αρχαία Μεσσήνη δικαιούται ένα Μουσείο λαμπρό. Γι 'αυτό μέσα στο πλαίσιο της μελέτης που κάνει το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων για το αρχαιολογικό πάρκο της Μεσσήνης προβλέπεται ένα νέο Μουσείο, μεγάλο, υπερσύγχρονο, με εκπαιδευτικό προσανατολισμό, που όποιος το επισκέπτεται θα σχηματίζει μια πλήρη εικόνα για το τί ήταν η αρχαία Μεσσήνη. Το υπάρχον Μουσείο θα λειτουργήσει τότε ως μικρό μουσείο της ανασκαφής και επιστημονικών συλλογών.

5. ΜΙΚΡΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΡΑΧΩΝ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ. Το παλιό σχολείο στις Ράχες, δίπλα στην Περιστερία, θα μετατραπεί σε ένα μικρό μουσείο της ανασκαφής του σπουδαίου αυτού μυκηναϊκού κέντρου, με μακέτες, αναπαραστάσεις, στρωματογραφικές συλλογές, με εντελώς εκλαϊκευτικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα.

6. ΠΥΡΓΟΣ ΝΤΟΥΡΑΚΗ. Στην Καστανιά της Μάνης υπάρχει ο ιστορικός πύργος Ντουράκη που έχει συνδεθεί με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Είναι πολυόροφος, έχει την τυπική διάταξη των πύργων της Μάνης με πολεμότρυπες και καταχύστρες και η

Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων έχει προγραμματίσει να στεγάσει σ αυτόν ένα μικρό μουσείο με πληροφοριακό υλικό για το πλήθος των αξιόλογων βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων της Καστανιάς και γλυπτά βυζαντινών χρόνων που βρίσκονται σήμερα αποθηκευμένα στον Άγιο Προκόπιο. Το έργο έχει ενταχθεί στα ΠΕΠ - ΕΤΠΑ.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Το παρελθόν, το παρόν, η παράδοση και ο πολιτισμός της Μεσσηνίας είναι τα αντικείμενα των δύο ερευνητικών οργανισμών που δημιουργούνται στην Μεσσηνία με τις ενέργειες των δύο καθηγητών Αρχαιολογίας που δουλεύουν εδώ και χρόνια στην περιοχή μας.

1. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ. Ο καθηγητής κ. Γιώργος Κορρές έχει αποσπάσει όλες τις εγκρίσεις για την ίδρυση ενός ερευνητικού παραρτήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών στην Μεσσηνία. Είναι το πρώτο της χώρας, στο οποίο συνεργάζονται διαφορετικών κατευθύνσεων επιστήμονες για το ίδιο θέμα καθώς μετέχουν σ' αυτό το Ιστορικό, το Αρχαιολογικό και το Φιλολογικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών, το Γεωλογικό Τμήμα της Σχολής Θετικών Επιστημών Αθηνών, το Μετσόβιο Πολυτεχνείο της Αθήνας κ.τ.λ. Θα έχει έδρα του την Χώρα Τριφυλίας (ο Δήμος παρεχώρησε για τις ανάγκες λειτουργίας του τον δημοτικό ξενώνα) και την Καλαμάτα. Θα εκπαιδεύει φοιτητές και μεταπτυχιακούς φοιτητές, θα κάνει έρευνες και μελέτες πάνω σε θέματα που αφορούν τη Μεσσηνία. Για παράδειγμα μία από τις πρώτες μελέτες που ετοιμάζουν είναι μία στατιστική των σεισμών της Μεσσηνίας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, που θα βοηθήσει ιδιαίτερα στην μελέτη για την συχνότητα των σεισμών στην περιοχή και το μέγεθος τους. Μια δεύτερη μελέτη που έχουν υποσχεθεί ότι θα κάνουν είναι να ερευνήσουν τους υδάτινους πόρους της Μεσσηνίας και τις αλλαγές που έχουν επέλθει στα τελευταία 5.000 χρόνια. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να ανακαλύψουν υδροφόρους ορίζοντες που έχουν μετακινηθεί και που μπορεί να εκμεταλλευθεί τώρα η αγροτική καλλιέργεια.

2. ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ-ΣΤΕΡΕΩΣΗΣ-ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ /ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ/ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΕΝΤΡΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ. Ο καθηγητής κ. Πέτρος Θέμελης ετοιμάζει ένα Ινστιτούτο με τριπλή χρήση που θα λειτουργήσει στο Ανδρομονάστηρο Πετραλώνων πλάι στο αρχαιολογικό πάρκο της Μεσσήνης. Το Ανδρομονάστηρο, σημαντικό δείγμα μοναστηριακής φρουριακής αρχιτεκτονικής του Που αιώνα θα ανακαινισθεί για να μπορέσει να φιλοξενήσει τις χρήσεις του Ινστιτούτου. Έτσι, σε ένα αρχαιολογικό χώρο θα λειτουργήσει ένας πολυοργανισμός μάθησης, έμπνευσης, επιμόρφωσης νέων επιστημόνων και μαστόρων, ένας πολιτιστικός πνεύμονας συγκέντρωσης καλλιτεχνών και επιστημόνων, εξοπλισμένος με βιβλιοθήκη, αίθουσες διδασκαλίας, ξενώνες, εκθεσιακούς χώρους παραδοσιακών εργαλείων και τεχνικών, αίθουσες καλλιτεχνικών συναντήσεων κ.τ.λ. Αν δούμε τη λειτουργία του Ινστιτούτου στο Ανδρομονάστηρο σε συνδυασμό με την λειτουργία του αρχαιολογικού πάρκου της αρχαίας Μεσσήνης μπορούμε να καταλάβουμε την ανάπτυξη που παίρνει η περιοχή αποκλειστικά και μόνο από την αξιοποίηση των πολιτιστικών της στοιχείων.

ΣΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

Μεσσηνία δεν σημαίνει μόνο παρελθόν. Υπάρχει παρόν, υπάρχουν άνθρωποι που ζούνε στο σήμερα, που ποθούν να γνωρίσουν την καλλιτεχνική δημιουργία των ημερών

μας, να γευθούν τα σύγχρονα ρεύματα της τέχνης και του καλλιτεχνικού προβληματισμού. Η φιλοσοφία μου στο Υπουργείο Πολιτισμού είναι η πλήρης αποκέντρωση και του σύγχρονου πολιτισμού, η συνεργασία του Υπουργείου με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, η δημιουργία κινήτρων γι' αυτή την συνεργασία και την τοπική ανάπτυξη του πολιτισμού, η ένταξη της πολιτιστικής δράσης μέσα στην καθημερινή ζωή, η δημιουργία του πολίτη συμπαραγωγού και συμμετόχου στην πολιτιστική δημιουργία. Μέσα σ' αυτή την φιλοσοφία δημιουργήσαμε το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων που φτιάχνει θεσμούς διεθνούς εμβέλειας στη χώρα και τα Δίκτυα Τεχνών.

1. ΕΘΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΛΕΩΝ. Η Καλαμάτα, πόλη -πλότος στα πολιτιστικά δρώμενα της χώρας, δικαιωματικά κέρδισε από το Υπουργείο Πολιτισμού το Διεθνές Κέντρο Χορού. Μπαίνοντας δυναμικά στα πράγματα ο νέος θεσμός κατόρθωσε σε χρόνο - ρεκόρ να παρουσιάσει δύο διεθνή φεστιβάλ Χορού πέρυσι και φέτος που αποτέλεσαν γεγονότα με διεθνή εμβέλεια και ακτινοβολία και ελαινήθηκαν από όλο τον ελληνικό τύπο και τους ανθρώπους του χώρου. Ες αιτίας του η πόλη κέρδισε και το Μέγαρο Χορού προϋπολογισμού 1,6 δισ. δρχ. που θα αρχίσει να κατασκευάζεται στην πόλη.

2. ΔΙΚΤΥΑ ΤΕΧΝΩΝ. Με προγραμματικές συμβάσεις, δεκαετούς διάρκειας που υπέγραφα ως υπουργός Πολιτισμού με την Τοπική Αυτοδιοίκηση εντάσσονται στα δίκτυα τεχνών:

- Τα Φιλιατρά στο δίκτυο δημοτικών Κινηματογράφων
- Κυπαρισσία στο δίκτυο Εικαστικών τεχνών
- Η Χώρα στο Δίκτυο χειμερινών δημοτικών κινηματογράφων
- Οι Γαργαλιάνοι στο δίκτυο χειμερινών δημοτικών κινηματογράφων

3. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ. Με προγραμματικές συμβάσεις με την τοπική αυτοδιοίκηση το Υπουργείο Πολιτισμού ενισχύει

- Τους Γαργαλιάνους να αποκτήσουν σχολές Κλασικού Χορού
- Τη Χώρα να αναπτύξει και να αναδείξει το Φεστιβάλ της, τα Νεστόρεια, που από φέτος απέκτησαν ήδη διαφορετική μορφή.
- Τον Μελιγαλά να αποκτήσει πολιτιστικό καφενείο.
- Αυτή την στιγμή διερευνάται η ένταξη της Μεσσήνης στα προγράμματα του Βιβλίου.
- Το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Καλαμάτας, που θεωρείται απ 'τα πιο επιτυχημένα αυτού του θεσμού
- Την Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΛΙΝΑ

Το τελευταίο πρόγραμμα που έφερε η Μελίνα Μερκούρη στο σύντομο τελευταίο της πρόγραμμα στο ΥΠΠΟ λεγόταν η Τέχνη στην Εκπαίδευση. Με ζωντανό τρόπο η διδασκαλία της τέχνης περνάει στα σχολεία και η καλλιτεχνική έκφραση γίνεται μέθοδος έκφρασης των παιδιών από την τρυφερή τους ηλικία ακόμη. Μετά από τον θάνατο της Μελίνας ονομάσαμε αυτό το πρόγραμμα <ΜΕΛΙΝΑ> στη μνήμη της. Συνεργαζόμαστε σ' αυτό με το Υπουργείο Παιδείας και έχουμε ήδη εντάξει σ' αυτό ένα σχολείο από κάθε νομό. Η αρχή γίνεται από την Καλαμάτα. Με δική μου παρέμβαση στους υπεύθυνους του προγράμματος <ΜΕΛΙΝΑ> ζήτησα να ενταχθεί και άλλη μία περιοχή της Μεσσηνίας στο πρόγραμμα <ΜΕΛΙΝΑ>. Ζήτησα να ενταχθεί το Κοπανάκι και το Δώριο. Από κοινού. Είναι μια συμβολική κίνηση που ενώνει τα δύο χωριά, μια ευκαιρία να ξεπεράσουν στο επίπεδο της παιδικής ηλικίας τα προβλήματα που τους χωρίζουν και τους κάνουν να χάνουν τις ευκαιρίες της ανάπτυξης.

Υπάρχουν δύο περιοχές της Μεσσηνίας που τις εντάσσουμε ξεχωριστά σ' αυτό το πρόγραμμα πολιτιστικής ανάδειξης της Μεσσηνίας και πολιτιστικού τουρισμού. Είναι η ορεινή Τριφυλία και η Μεσσηνιακή Μάνη.

ΟΡΕΙΝΗ ΤΡΙΦΥΛΙΑ

Η περιοχή αυτή συνδυάζει πολλούς και σπουδαίους αρχαιολογικούς χώρους με κορυφαίο τον ναό του Επικούρειου Απόλλωνα στις Βάσες της Φιγαλείας. το έντονο παραδοσιακό χρώμα των χωριών, το παρθένο φυσικό περιβάλλον με κορυφαίο σημείο την διαδρομή του ποταμού Νέδα με το φαράγγι του. μήκους 6.5 χιλιομέτρων, που συγκρίνεται σε ομορφιά με τον Βίκο και την Σαμάρια, τους καταρράκτες, τους θρύλους του.

Το πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνει τα χωριά Σκληρού, Άγιος Σώστης,

Αμπελιώνα, Νέδα, Πέτρα, Κακαλέτρι, Μαρίνα, Στάσιμο, Σύρριζο και Διμάνδρα.

Για την ανάπτυξη της περιοχής τρέχουν τα εξής προγράμματα:

1. Ολοκληρώνεται η κατασκευή της 7ης επαρχιακής οδού που συνδέει τον Επικούρειο με την Μεσσηνία, στο πλαίσιο του Β'ΚΠΣ (360 εκατ. δρχ.).
2. Μέσα στο 1996 ολοκληρώνεται ο δρόμος που συνδέει την περιοχή με την Μεγαλόπολη (60 εκατ. δρχ.) στο πλαίσιο του ΕΑΠΤΑΠ.
3. Συντάσσεται μελέτη από την ΑΝΕΔΥΜ ΑΕ για την τουριστική αξιοποίηση του Νέδα στο πλαίσιο του περιπατητικού τουρισμού.

Για να ολοκληρωθεί το πρόγραμμα και να υπάρξει μια πλήρης ανάδειξη της περιοχής χρειάζεται παρέμβαση του Υπουργείου Πολιτισμού στα σπουδαία μνημεία της περιοχής, που είναι

1. Ο αρχαιολογικός χώρος της Λυκόσουρας, όπου το Ιερό της Δέσποινας και το Μουσείο.
2. Ο αρχαιολογικός χώρος Λυκαίου, που ήταν ο ιερός χώρος των Αρκάδων.
3. Ο ναός του Πανός, κοντά στο χωριό Νέδα, ο μοναδικός ναός του Πανός που υπάρχει.
4. Τα δύο φρούρια της Είρας, όπου στην διάρκεια του Β' μεσσηνιακού πολέμου, ο Αριστομένης αντιστάθηκε στους Σπαρτιάτες επί ένδεκα χρόνια. Το ένα χρονολογείται στον 7ο αιώνα π.Χ. και το άλλο στον 4ο αιώνα π.Χ.
5. Ο αρχαιολογικός χώρος της Φιγαλείας, όπου γίνονται αυτή την στιγμή ανασκαφές από την κ. Αραπογιάννη.
6. Ναός Επικούρειου Απόλλωνα που βρίσκεται μέσα στα διοικητικά όρια της κοινότητας Σκληρού. Είναι ο σημαντικότερος αρχαίος ναός της Πελοποννήσου, έργο του Ικτίνου, του αρχιτέκτονα του Παρθενώνα. Εκεί υπάρχει σε εξέλιξη πολύ μεγάλο πρόγραμμα στερέωσης και ανάδειξης του Υπουργείου Πολιτισμού.
7. Οι ναοί της Αρτέμιδας και της Αφροδίτης, κοντά τον Επικούρειο.
8. Το παραδοσιακό χωριό στο Άνω Ψάρι, που μπορεί να ανακαινισθεί και να λειτουργήσει σε ένα πρόγραμμα αναβίωσης της παραδοσιακής ζωής και οικονομίας.
9. Οι δύο θολωτοί τάφοι στο Μετσίκι κοντά στο Ψάρι.

ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗ ΜΑΝΗ

Πέτρα και φως. ένα εξαιρετικής ομορφιάς τοπίο, βυζαντινά και μεταβυζαντινά εκκλησιάκια, η Μάνη αποτελεί ένα ξεχωριστό σύνολο στο πρόγραμμα πολιτιστικού τουρισμού που προτείνουμε, ίσως το ωραιότερο κομμάτι των πολιτιστικών διαδρομών της Μεσσηνίας. Στην πολιτιστική διαδρομή που προτείνουμε περιλαμβάνονται το τείχος της Βέργας, το Κρυφό Σχολείο της Μεγάλης Μαντινείας, η Αγία Κυριακή στα Σωτηριάνικα, η οικία Κουμουνδούρου, ο Άγιος Νικόλαος στα Καλλιανέικα, το συγκρότημα Μούρτζινου στην παλιά Καρδαμύλη, οι Άγιοι Θεόδωροι Προαστίου, οι Τρεις Ιεράρχες Προαστίου, ο Αι Γιαννάκης στην Καστανιά, ο Άγιος Πέτρος Καστανιάς, ο Πύργος Ντουράκη, η Μεταμόρφωση του Σωτήρα στη Μηλιά, η Κοίμηση Θεοτόκου Μηλέας, η Γιάτρισσα Πλάτσας και η Μεταμόρφωση στο Νομίτσι.

Στην τελευταία συνέντευξη τύπου που έδωσα στο Υπουργείο Πολιτισμού, πριν από τρεις εβδομάδες εξήγησα την νέα, αποκεντρωμένη δομή του Υπουργείου Πολιτισμού. Ανακοίνωσα, λοιπόν, ότι η Αρχαιολογική Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού αποκτά με τον νέο Οργανισμό αποκεντρωμένες υπηρεσίες πολιτιστικής κληρονομιάς σε κάθε νομό της χώρας. Έτσι, η Καλαμάτα αποκτά μία Υπηρεσία Πολιτιστικής Κληρονομιάς, υπαγόμενη απευθείας στο ΥΠΠΟ, που θα περιλαμβάνει και την Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και την Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων με τη μορφή Τμημάτων, αλλά και νέα Τμήματα Αναστήλωσης, Συντήρησης κ.τ.λ. Η Υπηρεσία αυτή θα στεγάζεται σε ένα κτίριο εδώ στην Καλαμάτα, θα έχει κοινή διοικητική και οικονομική υπηρεσία. Νομίζω ότι ικανοποιείται έτσι ένα αίτημα του νομού Μεσσηνίας εδώ και χρόνια, όπως λύνονται και τα προβλήματα σας καθώς δεν θα χρειάζεται να τρέχετε στην Ολυμπία, την Σπάρτη ή την Πάτρα για τα θέματα σας που συνδέονται με το Υπουργείο Πολιτισμού.

ΤΑ ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Θα είδατε ότι σας παρουσιάσαμε τα μνημεία της Μεσσηνίας κατά ενότητες. Δεν ήταν τυχαίο. Δεν ήταν σχήμα λόγου. Δεν ήταν καν για να ωραιοποιήσουμε το έργο που κάναμε, κάνουμε ή θα κάνουμε στα μνημεία της Μεσσηνίας. Ήταν πολιτιστικές διαδρομές, πολιτιστικά ταξίδια στον Πολιτισμό της Μεσσηνίας. Και με αυτό τον τρόπο θα τα οργανώσουμε σε φυλλάδια, ταξιδιωτικούς οδηγούς, ενημερωτικό υλικό, που θα φροντίσουμε να φτάσει σε όλα τα ταξιδιωτικά γραφεία της χώρας, να περάσει μέσω του ηλεκτρονικού δικτύου Ιντερνετ στα ταξιδιωτικά γραφεία του εξωτερικού, να φτάσει σ' όλο τον κόσμο. Γιατί, είπαμε, ο στόχος μας είναι ο υψηλός επιπέδου πολιτιστικός τουρισμός, αυτός που ξέρει να εκτιμά την ομορφιά της φύσης, την ομορφιά του πνεύματος. Σκεφτήκαμε και σε συνεργασία με την Νομαρχία θα προχωρήσουμε και σε ένα ακόμη μέτρο. Στις οδικές εισόδους του νομού, που είναι πέντε, στα λιμάνια και στο αεροδρόμιο θα κατασκευάσουμε καλόγουστα περίπτερα, όπου θα μπορούν οι επισκέπτες του νομού μας να βρουν ό,τι πληροφορία θέλουν για τα μνημεία του νομού, να βρουν χάρτες με τις πολιτιστικές διαδρομές, έντυπο υλικό, φωτογραφίες, διαφάνειες, καλαίσθητες κάρτες, και όλα τα χαρακτηριστικά προϊόντα μας από αντίγραφα μεσσηνιακών αρχαιοτήτων μέχρι μεταξωτά μαντίλια και ελιές και παστέλια.

Το πρόγραμμα που σας παρουσίασα είναι μόνο η αρχή της ανάδειξης του πολιτισμού της Μεσσηνίας. Είναι μόνο η αρχή. Υπάρχουν δεκάδες ακόμη μνημεία, εκατοντάδες ακόμη πολιτιστικές πρωτοβουλίες που πρέπει να γνωρίσουν το αγκάλιασμα του Κράτους, και στη Μεσσηνία και στους άλλους νομούς της χώρας.

Ας θεωρήσετε, λοιπόν, ότι αυτή είναι η αρχή μιας άλλης αντίληψης των πραγμάτων. Μιας άλλης πολιτικής φιλοσοφίας. Που την έχουμε εμείς. Γιατί εμείς <Κάναμε τον πολιτισμό πολιτική μας>.